

Posudek bakalářské práce Pavola Kutaje *Kultura jako hrad prepevný*

Autor provádí kvalitativní analýzu textů slovenského spisovatele Dominika Tatarky z let 1968-1969 zaměřených na téma kultury a snaží se z nich vydestilovat implicitní Tatarkovo pojetí občanské společnosti.

Tatarkovy eseje o kultuře jsou nesmírně zajímavé a zcela jistě stojí za nové promyšlení a analýzu. Autor přináší originální pohled na tohoto v českém prostředí stále méně známého autora. Velmi užitečný je jeho rozbor také tím, že dokládá, že motivy patřící do okruhu úvah o občanské společnosti existovaly ve slovenském (a obecněji středoevropském) prostředí mnohem dříve, než se na začátku 90. let stala módou myšlenka občanské společnosti chápaná téměř výlučně v duchu pojetí různých západoevropských a severoamerických autorů.

Bakalářská práce má dobrou strukturu, korektně odkazuje na literaturu (ale odkazy na autory citované jiným autorem jsou nepřehledné) a je psána velmi kultivovaným jazykem.

Kritické připomínky:

Teoretické a metodologické ukotvení: autor se značnou pečlivostí explicitně představuje svůj metateoretický a metodologický přístup, ale nedá se říci, že by se tak vypořádal s veškerou složitostí svého záměru:

- Práce je údajně ukotvena v konstruktivismu – to je ale jen deklarace, ve vlastní analýze se konstruktivismus neobjevuje.
- Není průkazně vysvětleno, proč pouhé vyjmenování stránek vlastní situovanosti stačí k tomu, aby přestaly být činiteli ovlivňujícími jeho analýzu. Autor pouze sděluje, že si to myslí.
- Celý metateoretický rámec (předmět vs. vědomí atd.) je velice všeobecný a ač je třeba ocenit autorovu snahu o metateoretické sebezrazení, nezdá se, že by z něj bylo možné čerpat více než velmi všeobecné deklarace o principech vlastního výzkumu.

„Teorie občanské společnosti“

Nic takového jako (jedna) teorie občanské společnosti neexistuje, ale existují různé teoretické přístupy k politice, společnosti, kultuře a ekonomice, které občanskou společnost tematizují. Autor se omezuje na to, že přejímá několik základních určení občanské společnosti od Karla B. Mullera a zapomíná, že Mullerem představená syntéza vychází z řady autorů, jejichž teze není možné přijímat bez kritického přezkoumání. Vcelku je část o teorii občanské společnosti příliš mechanická a zjednodušující.

Vztah makrosociálního rámce a individuálního jednání („kontextualizace“)

Zde autor přehání možnosti kontextualizačního anebo prosopografického přístupu. Prosopografie ve Stoneově smyslu se používá pro zkoumání sociálních skupin, nikoli jednání jednotlivce. S vysvětlením jednáním konkrétního jednotlivce má každá sociální věda velké potíže. Makrostrukturní okolnosti, jako např. opožděná modernizace, tedy představují součást kontextu Tatarkova života a díla, ale nelze jich použít pro vysvětlení konkrétních myšlenek nebo činů. Explanační část bakalářské práce má tedy jasné limitace.

Protiklad premoderní – moderní užíván příliš mechanicky

Nezdá se pravděpodobné, že by platila autorova hypotéza, podle které rozdělení na autoritářský a liberální proud uvnitř slovenských komunistických intelektuálů odpovídá dichotomii premoderní / moderní (str. 43). Komunismus je nepochybně jevem patřícím k moderně, a to včetně jeho autoritářských a totalizujících tendencí. Autor ostatně nakonec klasifikuje Tatarkovy názory na

kulturu jako premoderní a přitom Tatarka patří do liberálního proudu. Neplatí ovšem přirozeně ani to, že by premoderní byl liberální proud.

Autor nezaujímá kritický postoj k modernizačnímu paradigmatu a jeho blízkým soudruhům, jako je například paradigma sekularizační. Skutečně platí, že proces sekularizace stále pokračuje? Nebyla Malrauxova teze o první sekulární společnosti zčásti vyvrácena přetrváváním nebo posilováním náboženství v západních společnostech? A není fascinace lidovým, primitivním a divošským charakteristická spíše pro moderní intelektuály než pro premoderní svět?

Podobně problematický je autorův soud, že některé součásti Tatarkova pojetí kultury jsou premoderní:

- malé skupiny: malé společenství (*Gemeinschaft*) sice může být stereotypně spojováno s premoderní dobou, ale malé skupiny přetrvávají i uvnitř velké moderní společnosti a byly nejpozději od časů G.C. Homanse v sociologii také důkladně zkoumány. Tatarkovo pojetí se zdá být dvojnásobné: na jednu stranu je zjevná návaznost na jeho zkušenosti z tradičního venkova jeho původu, na stranu druhou sama svoboda sdružování, o kterou mu jde, se obvykle spojuje spíše s velkými a moderními společnostmi (např. E. Gellner v *Podmínkách svobody*).

- stejně tak ani kult předků a hrdinů, ani oceňování primitivismu v umění nejsou rysy premoderními

- otázkou je i to, nakolik je primordialistické pojetí národa premoderní. Národ je fenoménem značně moderním, a to i v těch verzích, které zdůrazňují historické tradice a staletou národní kulturu (zde by byl prostor pro uplatnění konstruktivistického přístupu). Tzv. tradiční lidovou kulturu udržují při umělém životě a konstruují moderní státy a vědecké instituce (národopis).

Interpretativní části práce jsou velmi zdařilé. Jednu výjimku uvádím: Tatarkův „hrad prepevný“, termín užitý v exaltované době po sovětské invazi, se nezdá být dostatečně podobný Mullerovu „ochrannému valu“, jež představuje občanská společnost proti rozpínavosti státní moci. Tatarkovi se jednalo o přežití národního společenství, v Mullerově koncepci občanské společnosti jde také o dost, ale o méně: udržení omezeného státu v rámci politického společenství, jehož existence není ohrožena. Argumentovat z podobnosti termínů nebo metafor na podobnost myšlenek je riskantní. Krom toho není jasné, že metafora „hradu přepevného“ v sobě obsahuje požadavek negativní svobody. Tatarkova nacionalistická koncepce kultury spíše ukazuje směrem k pozitivní svobodě.

V závěru autor nachází kontradikce mezi Tatarkovým liberalismem a jeho pojetím kultury. S tím lze jen souhlasit, ale nabízí se otázka: na základě čeho vlastně o něm autor dříve tvrdil, že jeho pozice byla liberální? Co v daném kontextu znamená být liberálem? Je to jen proto, že byl oponentem autoritářských intelektuálů typu Husáka nebo Novomeského? Autor nepodal včas jasné vymezení liberalismu v podmínkách Československa 60. let.

„Kultura je politicky korektní“ (str. 28) – nepřesná analogie mezi totalitní ideologií marxismu-leninismu a pouze více nebo méně hegemonickou formou politického usměrňování názorů v demokratické společnosti.

Hrad Libnice = zámek Liblice

Závěrem:

Autor podal vynikající kontextuální a interpretativní rozbor několika vybraných textů Dominika Tatarky. Jeho bakalářskou práci doporučuji k obhajobě a navrhuji hodnotit známkou výborný.